

UDK [070+267] (497.5)“1912/1914”

322(439.5)“1912/1914”

Stručni rad

Primljeno: 1. lipnja 2014.

Prihvaćeno za objavljivanje: 10. rujna 2014.

»NAŠE STANOVIŠTE U POLITICI« – POLITIČKI PROGRAM PRISTAŠA HRVATSKOGA KATOLIČKOG POKRETA OKO RIJEČKIH NOVINA (1912. – 1914.)

Veronika Mila POPIĆ, Rijeka

U ovome je radu prikazan program pristaša Hrvatskoga katoličkog pokreta (dalje: HKP) i njihov programatski članak »Naše stanovište u politici« objavljen 1912. godine u Riječkim Novinama. S obzirom na očitovane ideje, taj članak ukazuje na slojevitost i zahtjevnost društveno-političkog te vjerskog konteksta započinjanja samih novina, kao i nastanka navedenog članka. Aktivno sudionništvo uredništva Riječkih Novina, i većine pristaša Hrvatskoga katoličkog pokreta, u aktualnim društveno-političkim zbivanjima dovelo je do nužnosti zauzimanja stava prema ključnim odrednicama političkog života u Hrvatskoj (stav prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi, političkim strankama, Slovencima, Srbima). U tom pogledu, programatski članak uz crkvenu, smješta Riječke Novine i u određenu političko-nacionalnu grupaciju. Predratno razdoblje u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji obilježila je s jedne strane austro-ugarska vladavina, koja nije vodila računa o hrvatskim interesima, a s druge strane srpski uspjesi u Balkanskim ratovima. Kako se u radu pokazuje, obje će odrednice pridonijeti stavu južnoslavenskog jedinstva ne samo uredništva Riječkih Novina nego i cijele jedne grane Hrvatskoga katoličkog pokreta.

KLJUČNE RIJEČI: *Hrvatski katolički pokret, Katolička crkva, jugoslavenstvo, politika, Riječke Novine, katolički tisak, crkvena povijest.*

Uvod

U prvom desetljeću djelovanja Hrvatskoga katoličkog pokreta, ali također i u jeku društveno-političkih te kulturnih previranja u Europi i svijetu koja će dovesti do započinjanja Prvoga svjetskog rata, u Rijeci 8. prosinca 1912. godine izlazi prvi broj katoličkog dnevnika pod nazivom *Riječke Novine*. Njegova početna naklada od 4000 primjeraka postupno je povećavana na 6000¹ što zacijelo mnogo govori o utjecaju koje su te dnevne novine

¹ Jure Krišto navodi podatak da su godine 1914. *Riječke Novine* izlazile u 4000 primjeraka, a nedjeljni broj u 6000. Vidi: Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850–1918*, Zagreb, 1994., str. 310. Prvi broj *Nedjeljnog priloga Riječkih Novina* izišao je 6. prosinca 2013. godine, a kako navodi Jasminka Miletić »važnost *Riječkih Novina* Mahnić je vidio i u tome što su one, dosegovši dnevnu nakladu od

imale na svoje pretplatnike i kupce, a prodavale su se u svim hrvatskim krajevima do Banje Luke.

Kratak dvogodišnji vremenski period izlaženja *Riječkih Novina* završit će 31. kolovoza 1914. godine, kada su odlukom mađarske vlade (Državnog odvjetništva u Rijeci) bile zabranjene. Zabranila ih je mađarska vlada jer je list »ugrožavao vojnooperacijske i državne interese na Rijeci« i to zbog njihova protuaustrijskog i slavenskog usmjerenja.² Navedeni razlog zabrane tih novina daje naznaku i o njihovu sadržajnom profilu, koji je izlazio iz isključivo crkvenih okvira, jer su nastale poticajem članova Katoličke crkve, iz redova klera i laikata. Njihova je osobitost bila izricanje i provođenje stavova i programa skupine katolika na aktualnu društveno-političku situaciju, koji su bili određenoj vlasti nepoćudni, ako ne i revolucionarni.

Hrvatski katolički pokret i razvoj katoličkog tiska

Vizija i nadahnuće iz kojih su *Riječke Novine* proizišle, a potom i idejna usmjerenja koja su prenosile, vežu se uz krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1852. – 1920.),³ čelnu osobu Hrvatskoga katoličkog pokreta. HKP imao je svoje izvorište u događanjima na razini cijele Katoličke crkve krajem 19. stoljeća. Njegov se nastanak veže uz inicijative pape Lava XIII. (1878. – 1903.) i pape Pija X. (1903. – 1914.), koje su smjerale prema što većem uključivanju laika, posebice intelektualaca, u život Katoličke crkve, napose kroz aktivnosti na području katoličkog tiska, politike te studija filozofije i sociologije po načelima enciklike Lava XIII. pod nazivom *Rerum novarum* (1891.).⁴ Povod takvoj inicijativi čelnika Katoličke crkve, koje je diljem Europe rezultiralo organiziranjem katolika u katoličke udruge ili pokrete,⁵ bila je potreba odgovarajućeg odgovora Crkve na promijenjene društveno-političke prilike koje su u izrazito protukatoličkoj kampanji donosile prodorne

5000 do 6000 primjeraka bile ozbiljna konkurencija Supilovom *Riječkom Novom Listu* čija dnevna prodaja nije prelazila brojku od 8000 do 9000 primjeraka.«, Jasminka MILETIĆ, »Riječke Novine i Hrvatski katolički pokret«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001.*, (gl. ur.) Zlatko MATIJEVIĆ, Zagreb, 2002., str. 405.

² Nakon zabrane, uredništvo *Riječkih Novina* preselilo se u Zagreb te je, na zamolbu biskupa Mahnića, zagrebački nadbiskup Antun Bauer u Zagrebu omogućio izlaženje novoga katoličkog dnevnika pod nazivom *Novine*. Vidi: Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.–1945.*, Zagreb, 2004., str. 103.; Zlatko MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati? – prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća*, Zagreb, 2006., str. 35.

³ Antun Mahnić bio je Slovenac hrvatskog podrijetla te biskup Krčke biskupije od 1896. do 1920. godine.

⁴ Mile VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, Metković – Split, 2007., str. 367–385.

⁵ Katolički pokret je u povijesnom kontekstu pojava 19. stoljeća te obuhvaća »svaki organizirani laički apostolat koji se odvija uz odobrenje i privolu crkvenoga vodstva, a sve u svrhu prenašanja i ostvarivanja temeljnih kršćanskih vrednota u javnom životu i obrane prava Crkve u datom društvu«, Ivan MARKEŠIĆ, »Katolički pokreti – europski kontekst«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 58. Hrvatskim katoličkim pokretom naziva se »ona djelatnost koju je pokrenuo biskup Mahnić nakon što je počeo izdavati reviju *Hrvatska Straža*« (1903.), a Katolička akcija u Hrvatskoj odnosi se na razdoblje djelovanja hrvatskih katolika nakon 1922. godine »kada je papa Pijo XI. svojoj enciklikom *Ubi Arcano Dei* pokrenuo sudjelovanje laika u hijerarhijskom apostolatu Crkve izvan i iznad političkih stranaka. I prije ova enciklike u hrvatskim katoličkim redovima, časopisima i listovima upotrebljavan je izraz 'katolička akcija' ali pod tim su se pojmom smatrale razne aktivnosti organiziranih hrvatskih katolika«, Lav ZNIDARČIĆ, »Hrvatski katolički pokret i katolička akcija«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 629.

modernističke ideje liberalnih krugova.⁶ Njemačka je bila kolijevka Katoličkog pokreta ostvarenog osnivanjem brojnih katoličkih udruuga, procvatom tiska i osnivanjem katoličke političke Stranke centra (*Zentrumspartei*).⁷

Početak širenja navedenih smjernica u Crkvi u Hrvata veže se uz Prvi hrvatski katolički kongres održan 1900. godine u Zagrebu.⁸ Kongres je okupio katolike iz svih hrvatskih zemalja te je u svom radnom dijelu obradio osam ključnih tema pod sljedećim naslovima: Katolički život, Karitativna društva, Odnos Crkve i države, Katolička štampa, Socijalno pitanje, Odgoj djece i mladeži, Crkvena umjetnost i Lijepa knjiga. Sukladno poticajima navedenih dvojice papa, kongres je posebno naglasio s jedne strane sve veći utjecaj katolika laika u životu Crkve i društva, a s druge jednodušno zalaganje vjernika katolika za dobrobit hrvatskog naroda. Na kongresu je sudjelovao i krčki biskup Antun Mahnić. On je svoj odlučujući utjecaj u osnivanju, a potom i daljnjem rastu i razvoju HKP-a dugovao svijesti da se u organizaciji treba osloniti na mladež, na odgoj mladeži (studenata i srednjoškolaca), kao i na promicanje katoličkog tiska. U tom je smjeru započeo svoj rad na obnovi Crkve. Među prvim njegovim koracima osnivanje je društva katoličkih akademičara pod imenom *Hrvatska* (s glasilom *Luč*) godine 1903. u Beču, a u Krčkoj biskupiji pokretanje znanstveno-teološko-filozofskog časopisa *Hrvatska straža* (1903. – 1918.), što se smatra i službenim početkom organiziranja HKP-a.⁹ Mahnić je, uz ostala udruženja, utemeljio *Pijevo društvo* u Zagrebu (1908.), namijenjeno promicanju katoličkoga tiska.¹⁰ Na riječkome prostoru, uz biskupa Mahnića, ključna osoba za širenje ideja Hrvatskoga katoličkog pokreta, koje su i dovele do izlaženja *Riječkih Novina*, bio je Bernardin Škrivanić, redovnik – franjevac kapucin.¹¹ U Rijeci se u to vrijeme 1912. godine osjeća-

⁶ Liberalizam, kao dominantan svjetonazor 19. stoljeća, u svojim se postavkama bitno oslanja na prosvjeteljski racionalizam. Također, »on je stvorio ozračje i duh vremena kada se cijenila otvorenost, intelektualno poštenje i strogost, individualna sloboda ukorijenjena u provedbi racionalne volje, privrženost istini gdje god je našli i kamo god ona može odvesti, a iznad svega snošljivost prema drugima (i njihovim idejama i vjerovanjima) koja proizlazi iz poniznosti koju nosimo u sebi. U politici takav je duh zahtijevao da države, ustavi, zakoni, društvene tvorevine moraju poštovati, štiti i promicati slobodu pojedinca.« Što se tiče vjere zagovarao je povratak biti, prihvaćanje znanstvenih dostignuća, umjetničkih i kulturnih, te primjenu nedogmatske, dijalektičke i kritičke metode. U tom pogledu, bio je usmjeren na »beskompromisno kritičko ispitivanje svih izvora vjere«, što je – posebno obzirom na znanstveno proučavanje Biblije – »postalo prijetnja učenjima o nadahnuću i nezabludivosti Svetog pisma«. Stoga, dovodi u pitanje autoritet Crkve i njegovu tradiciju. Uz liberalizam veže se i pojava antiklerikalizma koja označava neprijateljski stav prema Crkvi kao instituciji, a posebice njezinoj hijerarhiji. To je sukladno propagiranoj ideji da je vjera privatna stvar svakoga čovjeka, a Crkva mora biti stoga odvojena od države. Usp. *Suvremena katolička enciklopedija* (F-Lj), (prii.) Michael GLAZIER – Monika K. HELDWIG, Split, 2005., str. 305–306; Mirko Juraj MATAUŠIĆ, »Susret Crkve s civilnim društvom u XIX. stoljeću«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 34–35; Željko MARDEŠIĆ, »Hrvatski katolički pokret i liberalizam«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 255.

⁷ Zlatko MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta u posljednjim godinama postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvim danima stvaranja Kraljevstva SHS (1903.–1918.)«, *Društvena istraživanja*, god. X, br. 1-2 (51-52), Zagreb, 2001., str. 142.

⁸ M. VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 368–371.

⁹ Z. MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati?*, str. 57.

¹⁰ Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973., str. 280–282; Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1991., str. 338–346; M. VIDOVIĆ, *Povijest Crkve u Hrvata*, str. 367–389.

¹¹ Bernardin Škrivanić zaslužan je za buđenje katoličkog tiska u Rijeci što je uključivalo pokretanje mjesečnika *Naša Gospa Lurdska* (1908. – 1920.), dvojezičnog katoličkog tjednika *Il Quarnero*, *Almanaha* ili *Kalendar* *Gospe Lurdske* (1911. – 1915.), lista *Obitelj* (1911.), koji su 1912. spojili s *Krijesom* u obiteljski list *Hrvatska*

la snažna politička aktivnost Frana Supila i njegova *Riječkog Novog lista*, utemeljenog 1900. godine, a također i crkvena upravo preko HKP-a, predvođena biskupom Mahničem, kojemu su najjače uporište u Rijeci bili franjevci kapucini i *Riječke Novine*. Bile su to dvije međusobno suprotstavljene i često sukobljene struje.¹² Također, u Rijeci je Katolički pokret bio podijeljen na hrvatski, predvodio ga je Bernardin Škrivanić, a njegovo središte bio je kapucinski samostan Gospe Lurdske, i talijanski, predvodio ga je Luigi Torcoletti, sa središtem u crkvi svetog Vida. Obje su skupine polemizirale s Franom Supilom.¹³ Napustivši Hrvatsko-srpsku koaliciju, Supilo je nakon pobjede Srbije u Prvom balkanskom ratu te uvođenja komesarijata 1912. godine nastojao utjecati na hrvatske političke snage nastavljajući zagovarati politike »novog kursa« koja je isticala nužnost jedinstva Srba i Hrvata, ali i ostvarivanje uvjeta »da Hrvatska u toku nastanka jugoslavenske državne zajednice odigra ulogu ravnopravnu Srbiji«¹⁴. Uvidjevši pasivnost i oportunitizam vladajuće Hrvatsko-srpske koalicije te suprotstavljajući se orijentaciji nekih pravaških struja prema Beču, Supilo se posebice okrenuo omladini. Nastojao je utjecati na Naprednu omladinu, koja je bespoštedno kritizirala Katoličku crkvu i njezinu hijerarhiju, smatrajući »klerikalizam« uzrokom hrvatske zaostalosti,¹⁵ a podupirao je posebice predratnu Nacionalističku omladinu, vjerujući da podupire neovisnu nacionalnu borbu – onu koja ne podupire ni Beč ni Peštu, već djeluje isključivo u interesu unutarnjih snaga u Hrvatskoj, iako se nije slagao s njezinim radikalizmom.¹⁶

»Naše stanovište u politici« – politički program *Riječkih Novina*

Iako *Riječke Novine* nisu bile službeno glasilo HKP-a, u njihovu uređivanju sudjelovali su članovi Hrvatskoga katoličkog seniorata¹⁷ (dalje: Seniorat), središnjeg tijela HKP-a, čiji su članovi bili katolički intelektualci. Bili su to: Rudolf Eckert (glavni urednik), Petar Rogulja (zamjenik glavnog urednika, odgovoran za političke vijesti), Milan Pavelić (urednik kulturne rubrike), potom i Milko Kelović te Ivan Grohovac.¹⁸ Jedno od prvih ostvarenja Seniorata bilo je pokretanje i uređivanje upravo *Riječkih Novina*, a važno je istaknuti, kako navodi Jure Krišto, da je Seniorat »imao sudbonosnu ulogu ne samo u razvoju hrvatskog katolicizma nego i u hrvatskoj povijesti općenito«,¹⁹ što se posebice odnosi na odred-

obitelj (1912. – 1914.). Njegovom zaslugom u kapucinskom samostanu u Rijeci bilo je 1910., utemeljeno izdavačko poduzeće *Kuća dobre štampe* i tiskara *Mirjam*, (gl. ur.) J. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.–1945.*, str. 82; Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme, Darko DEKOVIĆ, Rijeka, 1997.; Tomislav Zdenko TENŠEK, »Škrivanićev krug i hrvatski kapucini«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 393–402.

¹² J. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.–1945.*, str. 85.

¹³ Mile BOGOVIĆ, »Crkvena povijest Rijeke od 1889.–1924«, u: Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme, str. 26.

¹⁴ Mirjana GROSS, »Supilo na Rijeci (Frano Supilo do početka Prvog svjetskog rata)«, *Dometi*, god. III, br. 3-4, Rijeka, 1970., str. 87.

¹⁵ Jure KRIŠTO, »'Naprednjačka' kritika katolištva«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 294.

¹⁶ M. GROSS, »Supilo na Rijeci (Frano Supilo do početka Prvog svjetskog rata)«, str. 86-88.

¹⁷ Seniorat je također osnovan na poticaj biskupa Mahnića 1913. godine.

¹⁸ Z. MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati?*, str. 35.

¹⁹ Ključnu ulogu Seniorata određuje činjenica da su članovi Seniorata (njih 150) bili seniori akademskih društava, zborova duhovne mladeži, učitelji, učiteljice i ostali akademski građani koji su također već zauzimali

nice njihova političkog stava, koji s *Riječkim Novinama* kreće prema javnosti – s ciljem afirmacije vlastitih ideja.²⁰ *Riječke Novine* obilježavaju, prema P. Rogulji, treće razdoblje razvoja HKP-a koju karakterizira ideja o narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, kao prevladavajući stav Seniorata, očitovan u njihovu programatskom članku.²¹ Naime, u prvom godištu izlaženja, u broju četrnaest od 24. prosinca 1912., ideolozi (urednici) *Riječkih Novina* donose članak pod nazivom »Naše stanovište u politici«. Na samome su početku *Riječke Novine* određene kao novine vođene idejom odgoja za kršćanski demokratizam te ciljem poticanja sudjelovanja narodnih masa u politici: »Svoje nastojanje u tom pogledu hoćemo da koncentriramo oko toga da čitatelje odgojimo u duhu kršćanskog demokratizma, da inteligenciju približimo narodu i da navedemo našu omladinu da radi u puku i da se kasnije osjeća kao jedno tijelo s njim pa da odgoji ta inteligencija svoj puk tako, da i narodne mase sudjeluju u političkom životu.« Opređeljuju se, navodi programatski članak, za »čistu narodnu unutarnju politiku hrvatskoga naroda«, što bi značilo da neće »govoriti o odnosima između Crkve i države, i o tako zvanoj crkvenoj politici«. ²² Također, opredjeljuju se i za potpuno prihvaćanje Radićeva programa u gospodarskoj i socijalnoj politici kao i za »jednu veliku i ujedinjenu kršćansku Hrvatsku, koja će biti pravedna prema svim vjeroispovjestima i u kojoj će biti zastupane sve hrvatske i slovenske zemlje«²³. U pogledu industrijske politike podržavaju program njemačke *Zentrumpartei* i Slovenske pučke stranke. Također, u svezi sa socijalnom politikom, priklanjaju se njemačkim načelima.

Riječke Novine izrijekom deklariraju izvanstranačje: »Ne kanimo ovdje raspravljati o vanjskim državnim svezama, makar one imale i najveći refleks u našem narodnom životu, ne ćemo govoriti o odnosima između Crkve i države i o tako zvanoj crkvenoj politici, nego samo o čisto narodnoj unutarnjoj politici hrvatskoga naroda. Izvanstranački smo organ t. j. nijesmo učinili politički program nijedne stranke programom svoga lista.«²⁴ Međutim, bez obzira na to, dva temeljna stava – odnos prema teritorijalnom integritetu hrvatskih zemalja i prema Srbima u Hrvatskoj i izvan nje – ipak postavljaju *Riječke Novine* u kontekst određene političke grupacije. Ponajprije, u odnosu prema Nagodbi sebe definiraju kao »najodlučnije protinagodbenjake«, koji i prema Ugarskoj i prema Austriji zastupaju »samostalnost Hrvatske«. Potom, u odnosu prema Slovencima zastupaju »program narodnoga jedinstva Slovenaca i Hrvata« koji je »jedna od prvih točaka« njihova političkog programa.

Odnos prema Srbima definiran je trima odrednicama: 1. vjera, kultura, jezik, pleme (podrijetlo); 2. Srbi izvan Hrvatske (Srbi u Balkanskim ratovima); 3. Srbi u Hrvatskoj. Kako

vodeća mjesta u hrvatskom društvu. Vidi: J. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.-1945.*, str. 81.

²⁰ Z. MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta«, str. 146.

²¹ Etape razvoja HKP-a (prema Rogulji) bile bi: 1. Vrijeme katoličkog dnevnika *Hrvatstvo* (obilježeno kritičarski i polemičarski raspoloženim pravaštvom); 2. Razdoblje od 1910. godine, šestog godišta *Luči* (s naglaskom na socijalna pitanja i okretanju narodnom jedinstvu Hrvata i Slovenaca); 3. Razdoblje od kraja 1912. do Prvoga svjetskog rata – dnevnik *Riječke Novine* (karakteristično je mišljenje o narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca). Jure KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. XXIV, br. 2, Zagreb, 1992., str. 26-28.

²² Tihomir CIPEK – Stjepan MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914.*, Zagreb, 2006., str. 661.

²³ *Isto*, str. 663.

²⁴ *Isto*, str. 661.

se navodi, Hrvati i Srbi su »jezično i po plemenu isti«, ali među njima postoji »ogromna kulturna razlika« koja je učinila da su vjerski, obrazovno i povijesno podijeljeni »u dva gotovo protivna tabora«. Programatski članak dalje navodi: »A kakvo je vaše mišljenje o srpskom pitanju u Hrvatskoj? upitat će nas kogod. Mi smo pristaše najveće tolerancije u svakom pitanju, pa i u ovom. Ne ćemo pitati kako je tko postao Srbinom: obaziremo se samo na tu činjenicu, da se danas priznaje u Hrvatskoj Srbima oko 700.000 ljudi, u Bosni 800.000, i srpsko pitanje prosuđujemo po tom *faktičnom stanju*. Srbe smatramo braćom jednakopravnom nama u svim hrvatskim zemljama, samo tražimo, da i oni prema nama budu braćom, pa da zajedno s nama rade oko ostvarenja hrvatskoga političkoga programa.«²⁵

O kakvim je društveno-povijesnim okolnostima ovisio takav stav uredništva, a naskoro i cijele grane HKP-a? Rješavanje pitanja ujedinjenja hrvatskih zemalja unutar Austro-Ugarske u vremenu postojanja *Riječkih Novina* bilo je i dalje otežavano, i onemogućeno, zahtjevnim stanjem u hrvatskoj unutarnjoj politici. Pluralnost i razjedinjenost hrvatskih stranaka, sve veći utjecaj Srbije, koja se od 1903. godine sve više i više orijentirala prema Rusiji i širila se prema jugu, potom i prevlast Hrvatsko-srpske koalicije u Saboru (njihovi kompromisi kojima su nastojali što dulje zadržati vlast), austro-ugarska vlast s kojom Hrvati nisu nikako mogli biti zadovoljni (uvođenje dvaju komesarijata, cenzure, zabrane, zapljene, gušenje slobode štampe te raspuštanje Sabora) postupno su usmjeravali smjer prevladavajuće politike prema ujedinjenju zemalja na slavenskom jugu.

S druge strane, vrijeme početka izlaženja *Riječkih Novina* vrijeme je Prvoga balkanskog rata (1912.) i srpskog uspjeha, koji je potom nagovijestao i neizbježni sukob između Austro-Ugarske i Srbije, koji bi mogao »biti presudan za budućnost Hrvatske i ostalih Južnih Slavena u Monarhiji«²⁶. Među Hrvatima, navodi Hrvoje Matković, »kao i među Slovencima i Srbima u južnoslavenskim zemljama pod austrougarskom vlašću, bila je raširena misao o južnoslavenskoj zajednici«²⁷. U tekstu političkog programa *Riječkih Novina* tako nalazimo, vezano uz odnos prema Srbima, izričaje »duboke simpatije« prema borbi »bratškoga srpskog i bugarskog naroda za oslobođenje potištenih braće na Balkanu«, što potvrđuje da se stav i cilj širenja narodnog jedinstva južnoslavenskih naroda oblikovao u *Riječkim Novinama* i temeljem srpskih uspjeha u Prvome balkanskom ratu. I samo uredništvo imalo je na balkanskom ratištu svog posebnog dopisnika Milka Kelovića, a u navedenom definiranju stava o tijeku događanja na Balkanu glavnu je ulogu imao Petar Rogulja.²⁸

Međutim, poslije Drugoga balkanskog rata 1913. godine ipak je došlo do modifikacije tog stava, od »neodmjerene zanosnosti« uslijed srpskih uspjeha u Prvome balkanskom ratu, u rezerviranost, i to nakon očitovana srpskog imperijalizma u Drugome balkanskom ratu. Naime, simpatije *Riječkih Novina* prema Balkanskim ratovima bile su predmetom rasprave na Drugome hrvatskom katoličkom kongresu godine 1913. u Ljubljani.²⁹ Debate oko navedene teme rezultirale su zaključcima da su Hrvati i Srbi dva naroda s pravom na svoju

²⁵ *Isto*, str. 662.

²⁶ Hrvoje MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1995., str. 25.

²⁷ *Isto*.

²⁸ Z. MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta«, str. 146.

²⁹ Z. MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati*, str. 56-62.

državu te da se ne smiju dati zavesti od vlastodržaca na međusobnu borbu. U vezi stava *Riječkih Novina* zaključeno je da one »ne smiju napadati Srbe, nego imadu registrirati istinu, zato to u zadnje vrijeme i čine«, očitujući rezerviranost, a ne pretjeranu simpatiju.³⁰ Ali, sve do Sarajevskog atentata 1914. godine stav uredništva *Riječkih Novina* prema Srbima nije se bitno promijenio.³¹

Kako je razvidno iz pojedinih stavaka programatskog članka *Riječkih Novina*, prioritet novina bila su društveno-politička događanja, što je ubrzo dovelo do kritika jednog dijela HKP-a da s jedne strane nisu »dostatan katolički list«, a s druge da očituju »srbofilstvo«; list su kritizirali primjerice Ante Alfrević i Fran Binički.³² U tom pogledu, kako navodi Jure Krišto, »očito je da je određena politika bila bliska njegovu uredništvu. Štoviše neki su njegovi simpatizeri mislili da je s njima HKP 'stupio u aktivnu politiku, kao neovisna i posebna grupa, protivna nagodbi, ali unitaristička'«³³. Međutim, budući da su bili izvanstranački list, kako su sami izričito tvrdili, ta aktivna politika odnosila se na to da će ponajprije »svraćati pozornost (...) čitatelja na gospodarsku i na socijalnu politiku«³⁴. Ta očitovana nacionalna jugoslavenska ideja upravo u ključnom glasilu HKP-a, koju ipak nisu dijelile sve organizacije HKP-a, imala je dalekosežne posljedice budući da je usmjerila dio katoličkih intelektualaca, laikata i klera, a napose mladeži, prema zagovornicima iste politike i time ih uključila u već postojeća usmjerenja u ostalim hrvatskim intelektualnim krugovima³⁵

I upravo se u tome, prema mišljenju J. Krište, nalazi problem hrvatske politike u tom vremenu koju su obilježile »nejasnoće i nesigurnosti u hrvatskom duhovno-kulturnom i političkom prostoru«³⁶. Politika je bila »prepuštena mladeži« (mladim intelektualcima), koja je promovirala ideologiju jugoslavenstva, i problem je postao još i veći »onog trenutka kad se katolička mladež otela kontroli iskusnijih vođa« te su (i na razini Katoličke crkve) »kola nezaustavljivo srljala u provaliju«³⁷. Nije dvojbeno, kako to pokazuje J. Krišto, da su »dijelovi Katoličke crkve mnogo pridonijeli ostvarenju te, danas to vidimo, tragične zamisli. Bili su to upravo najaktivniji dijelovi katoličkog laikata i svećenstva, koji su, priklanjajući se ideologiji jugoslavenstva, zdušno poradili na ostvarenju ideologijski zadanog cilja.«³⁸

³⁰ Petar GRGEC, *Dr. Rudolf Eckert*, Rijeka, 1995., str. 231.

³¹ Z. MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta«, str. 147.

³² J. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.-1945.*, str. 83. List je također kritizirao i dio HKP-a koji je pristajao uz frankovačke pravaše. Z. MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati?*, str. 59.

³³ J. KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret, 1903.-1945.*, str. 83-84.

³⁴ *Isto*, str. 83.

³⁵ Krajem 1913. organizacija HKP-a brojala je sljedeće: 4 akademska društva i 2 sveučilišna kluba sa 150 članova, 10 bogoslovskih kongregacija s 300 članova, 41 srednjoškolska kongregacija s oko 3000 članova, 60 omladinskih seljačkih društava s 3000 članova. Organizacijom je upravljalo 150 seniora. HKP je također posjedovao: 1 dnevnik, 5 tjednika, 3 polumjesečnika, 14 mjesečnika i 1 dvomjesečnik. Uz to je utjecao na pisanje još 5 dnevnika, 5 tjednika i 7 mjesečnika, te još jednog lista neredovitog ritma izlaženja. Anton BOZANIĆ, *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb – Krk, 1991., str. 110.

³⁶ J. KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva«, str. 101.

³⁷ J. KRIŠTO, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850–1918*, str. 328-329.

³⁸ J. KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva«, str. 26.

HKP: hrvatstvo i jugoslavenstvo

Prema očitovanom »zanosu« *Riječkih Novina* prema Srbima (potaknutog srpskim uspjesima u Balkanskim ratovima) i prije Drugog hrvatskog katoličkog kongresa u Ljubljani 1913. godine, očitovala se i opozicija. Na napise i stavove *Riječkih Novina*, dakle Seniorata, kritički je reagirao vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler.³⁹ U katoličkim krugovima opozicija je primjerice bio i pravaški »frankovački« list *Hrvatska (Hrvatsko pravo)*, koji je pisao sljedeće (s posebnim osvrtom na stanje u Bosni i Hercegovini): »frenetično pisanje 'R.[iječkih] N.[ovina]' u slavu srbstva najviše je bolilo Herceg-Bosnu, koja je upravo tada vodila najžilaviju borbu protiv drskih nasrtaja srbstva«⁴⁰. Geneza lista *Hrvatska* indikativna je u pogledu razvoja katoličkog tiska u kontekstu HKP-a, a time i pokretanja *Riječkih Novina*.

Naime, dnevnik *Hrvatska* proizišao je iz katoličkog dnevnika *Hrvatstvo* (1904. – 1910.), koji je prethodio *Riječkim Novinama* kao jedini tadašnji katolički dnevnik te je u svojim začetcima bio podupiran katoličkom hijerarhijom, i podupirateljima ideja Antuna Mahnića, budući da mu je zadaća bila promicanje katoličkih načela u hrvatskom društvu (izdavalo ga Hrvatsko katoličko tiskovno društvo). Međutim, s obzirom na to da je očitovao političke stavove samo jedne političke skupine i to Čiste stranke prava Josipa Franka (Starčevićeve Hrvatske stranke prava) list je ubrzo postao kontroverzan i napadali su ga liberalno i socijalistički orijentirani krugovi, ali i dio svećenstva.⁴¹ Reakcija (distanciranje) biskupa Mahnića, budući da je dogovoreno nestranačje svih katoličkih društava a time i novina, pokretanje je dnevnika *Jutro* godine 1908. (prestao izlaziti 1910. godine). Svjestan potrebe postojanja katoličkog nestranačkoga, ali ipak političkoga dnevnika, Mahnić je odlučio pokrenuti novi. Uz list *Hrvatstvo* veže se i osnivanje Kršćansko-socijalne stranke prava koja je nastala 1906. godine stapanjem skupine Frankovih pravaša sa skupinom katoličkih aktivista oko *Hrvatstva*, što je podržao jedan dio HKP-a.⁴²

Odnos HKP-a prema Srbima očitovanog u *Riječkim Novinama*, dodatno pojašnjava »Naš program«,⁴³ programatski članak skupine kršćanskih socijala upravo oko lista *Hrvatstvo*, objavljen u prvom broju 2. svibnja 1904. godine, u kojemu se očituje otklon od političke ideologije jugoslavenstva koja će od tog vremena, preko politike »novog kursa«, postupno prevladavati u hrvatskim političkim krugovima do početka Prvoga svjetskog rata. To je pokazatelj postojanja dviju nacionalnih ideologija u samom HKP-u, u odnosu na hrvatsko nacionalno pitanje: protiv jugoslavenske ideje (tzv. »integralci«) i za jugoslavensku ideju (tzv. »nacionalci«).⁴⁴ Tematizirajući odnos Srba i Hrvata na hrvatskom etničkom prostoru

³⁹ Z. MATIJEVIĆ, *Lučonoše ili herostrati?*, str. 20.

⁴⁰ Z. MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta«, str. 146.

⁴¹ *Isto*, str. 144-145.

⁴² *Isto*.

⁴³ T. CIPEK, S. MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914.*, str. 476-480.

⁴⁴ Takvu podjelu donio je Petar Rogulja u svom članku »Pred zorom« (1916.). Ujedno, ta je podjela bila i stranačka s time da su »integralci« bili povezani s »frankovačkim« pravaštvom, a »nacionalci« (kojima je Rogulja sam pripadao), nisu se opredijelili ni za jednu političku stranku ali su imali vlastiti politički program koji je podržavao jugoslavensku ideju. Z. MATIJEVIĆ, »Politička orijentacija Hrvatskog katoličkog pokreta«, str. 148.

ru, pitanje mogućnosti njihova jedinstva na društveno-političkoj razini, *Hrvatstvo* navodi: »Taj ponos baštinjen od starih Hrvata, koji nisu dopuštali, ni da im se pedalj zemlje otme bez krvi, a tamo ljudi koji darivaju hrvatske, hrvatskom krvlju orošene zemlje, kao kakove stare krpe, sve u hatar tobožnje sloge onima, koji ni čuti ne će o slogi sa svojim bratom, osim ako si dade odsjeći denu ruku. Liepa li bratstva! (...) Onakovu slogu, kakovu neki Srbi hoće s vama uglaviti, takovu može postići svaki vol sa svojim mesarom. Treba samo da mu glavu dade pod sjekiru. Takove sloge naprosto ne trebamo, jer bismo prestali biti ono, što jesmo i što hoćemo da budemo – Hrvati. Srbi postati ne ćemo nikada i nikomu za volju, a najmanje vama. Tko danas hoće postati Srbinom za volju sloge, on će sutra za trideset srebrnjaka postati Niemac, Magjar i Tunguz!«⁴⁵

U programatskom članku *Hrvatstva* posebno mjesto zauzima propitivanje mogućnosti ostvarivanja ujedinjenosti na razini vjere, kršćanstva, koju u tolikoj mjeri ne spominju *Riječke Novine*. Sa sviješću da je i vjerska razina (odnos katolicizma i pravoslavlja) nerazdvojna od političke, napose u srpskom pravoslavlju, ali i da je moguće jedinstvo u nastojanjima oko univerzalnih kršćanskih načela iskazuje se sljedeće: »I mi katolici Hrvati želimo iskreno slogu sa svim vjeroispoviestima i ne ćemo dirati u ničije pravice. Pa ako je našoj braći sljedbenicima grčko-istočne vjeroispovijesti zbilja do vjere, oni će se naći s nama u slozi, kad se budemo borili proti razvratnim, bezbožnim načelima i proti ateizmu, koji je i njima opasan. Što se pako tiče njihovih političkih usurpacija, mi se tako dugo s njima ne možemo složiti, dok u hrvatskim zemljama ne priznaju ono, što nas i po nagodbi ide: jednu zastavu hrvatsku, jedan jezik hrvatski, jedan politički *narod hrvatski*.«⁴⁶

Ideja narodnog jedinstva Hrvata i Srba od početka dvadesetog stoljeća, determinirana odnosom dominantne hrvatske politike prema načinu vladavine Beča, odnosno Pešte, sve se više učvršćivala pa je na neki način eskalirala u vremenu Balkanskih ratova. Međutim, to predratno hrvatsko političko razdoblje, kako je već spomenuto, obilježila je razjedinjenost. Od oportunističkog i pasivnog stava Hrvatsko-srpske koalicije, preko izvornog programa samostalne Hrvatske (Starčevićeva Stranka prava), do trijalizma (Josip Frank) ili federalizma (Stjepan Radić) unutar Habsburške Monarhije. Takvo frustrirajuće stanje uvjetovalo je brzo nicanje malih političkih skupina predvođenih mladim generacijama koje su bile obilježene radikalizmom »hrvatske ili jugoslavenske unitarističke orijentacije, ponekad povezane sa Srbijom, među njima i oni koji su vjerovali da se na promjenu političkog sustava može utjecati metodama terora«⁴⁷. Prevladavanju ideologije jugoslavenstva pridonijelo je novinstvo, redovita izvješća s bojišta, veličanje ratnih pobjeda i nerijetke ulične manifestacije – proslave.⁴⁸ No, kako pokazuje Ljubomir Antić, Srbija i Crna Gora pojavljuju se više »kao izlaz za nuždu, negoli kao izbor koji bi privlačio zbog nekih svojih osobitih vrijednosti«. Srbija je naime imponirala Hrvatima unutar Austro-Ugarske, ponaj-

⁴⁵ T. CIPEK, S. – MATKOVIĆ, *Programatski dokumenti hrvatskih političkih stranaka i skupina 1842.-1914.*, str. 478.

⁴⁶ *Isto*, str. 479.

⁴⁷ Nikša STANČIĆ, »Hrvatsko XIX. st. i njegovo političko i kulturno nasljeđe: potencijali i ograničenja za XX. stoljeće«, *Hrvatski katolički pokret – zbornik radova*, str. 31.

⁴⁸ Ljubomir ANTIĆ, »Nacionalna ideologija jugoslavenstva kod Hrvata u dvedesetom stoljeću«, *Hrvatska povijest u XX. stoljeću*, (gl. ur.) Ljubomir ANTIĆ, Zagreb, 2006., str. 40; J. KRIŠTO, »Katolički prikljanjanje ideologiji jugoslavenstva«, str. 47.

prije po uspješnom ostvarivanju vlastite samostalnosti s obzirom na oslobođenje od turske vladavine.⁴⁹ Bez obzira što su Srbi s Hrvatima, kako navodi »Naše stanovište u politici«, »jezično i po plemenu isti« među njima je nastupila »ogromna kulturna razlika, koja je učinila da je hrvatski i srpski narod religijozno, prosvjetno i historički razdijeljen u dva gotovo protivna tabora«, što sve nije priječilo da ih njihove pobjede u borbi za samostalnost dovedu u *Riječkim Novinama* do titule »slavenskog genija«, kako navodi članak »Balkan i jugoslavensko pitanje« (27. prosinca 1912.): »Slavenski je genij kao munja srušio turski apsolutizam i jadnoj raji skinuo stoljetne okove. (...) Slavenske pobjede otvoriše mnogima pospane oči, jer vidješe, da u Slavenu nije mogao ni najgori apsolutizam ubiti ljudskog dostojanstva, ugušiti čežnju za slobodom, i umrtviti životnu energiju. (...) Slavenske su pobjede promijenile status quo na Balkanu a nema sumnje da će prestati i status quo u nutarnjoj konstelaciji monarhije, te će doći do ustavnih promjena – bilo na trijalističkoj bilo na federalističkoj bazi.«⁵⁰

Nezadovoljstvo, uvjetovano nemogućnošću ujedinjavanja svih hrvatskih zemalja te ostvarivanja vlastite suverene države svojim snagama, usmjeravalo je stoga dominantni politički smjer Hrvata prema jugoslavenskoj opciji.⁵¹ Naime, kako navodi Jure Krišto, frustracija neefikasnošću politike, »koja je dobrim dijelom izvirala iz nekooperativnosti srpske etničke skupine s hrvatskim političarima« dovela je mladi naraštaj do mišljenja »da se može više postignuti udovoljavanjem srpskim političkim zahtjevima«⁵² To je već učinjeno politikom »novog kursa« (stvaranjem Hrvatsko-srpske koalicije), koji je značio »napuštanje oštre antisrpske retorike, isticanje zajedničkih interesa, etničke srodnosti i istoga jezika itd.«⁵³ U tom pogledu, boljem razumijevanju razvoja navedenih ideja pridonosi članak »Politika laži«, objavljen u *Riječkim Novinama* 13. prosinca 1912. godine. On donosi i opis aktualnog statusa Hrvatske unutar Monarhije (lojalnosti ili neloyalnosti prema kralju, nepravednosti dualizma) koja je, »bolesnik na Dunavu«. Također, navodi se interpretacija odnosa snaga unutar Monarhije, u kojima Hrvati prepoznaju da postoje »pogibeljniji protivnici nego što su to Srbi« (a to su Nijemci, Mađari, Talijani) te je iz tog razloga opravdana, ali i nužna, koalicija sa Srbima, a tu činjenicu prepoznali su i sami pravaši. Članak navodi: »Spominjemo samo ovu karakterističnu činjenicu: Vlada je Srbe pomagala, da joj lakši budu računi s Hrvatima. To joj je uspjelo. Hrvat je u borbi s Hrvatima, uz korupciju koja se ozgor širila, gubio jedno pravo za drugim, dok su si Mađari, Nijemci i Talijani trli ruke od veselja. – to je počelo napokon ljudima oči otvarati: Hrvati prozriješe igru viših i spoznaše u njima pogibeljnijega protivnika nego što su to Srbi. Rezultat se je pokazao u koaliciji. Vladu to ipak nije ništa zanimalo. Progoni su se nastavili, a koga boli taj se i pravija, pa eto sad vidimo da se ni pravaši više Srba ne boje. Uspjeh srpskoga, crnogorskoga i bugarskoga oružja, te sloboda stoljetnih robova na Balkanu znatno su ovaj razvoj pospješili. Simpatije svih Hrvata još ne znače iloyalnost, kako to patentovani 'lojaliste' Nijemci, Mađari i Talijani naglasuju. A što da nakon svega ovoga rečemo o lojalnosti Hrvata? Tvrđimo i naglasujemo, što se bolje može da je ta izvan svake sumnje. Hrvat je

⁴⁹ Lj. ANTIĆ, »Nacionalna ideologija jugoslavenstva«, str. 40.

⁵⁰ »Balkan i jugoslavensko pitanje«, *Riječke Novine* (Rijeka), br. 16, 27. XII. 1912., str. 1.

⁵¹ J. KRIŠTO, »Katoličko priklanjanje ideologiji jugoslavenstva«, str. 43-47.

⁵² *Isto*, str. 44-45.

⁵³ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999., str. 35.

uvijek dosad sve davao, a i sad je spreman da sve dade za kralja svoga. – Ali... Kad se u nekoj državi ne osvrće više na savjest, ostaju kao zadnji vez, koji stanovništvo spaja u jedno tijelo, korist i strah. Do toga smo mi već dojedrili, a to bi moglo biti od teških posljedica za državu. Monarkija stoji pred dilemom: ili joj se u sebi preporoditi s uredbom novoga sistema, koji će na ruševinama nepravednoga dualizma narode zadovoljiti, ili ostati bolesnikom na Dunavu.«⁵⁴

Zaključak

Začetak *Riječkih Novina*, glasila pristaša Hrvatskog katoličkog pokreta, veže se uz ideje koje su na razini Katoličke crkve bile prisutne u djelovanju brojnih katoličkih pokreta – organizacija katolika, a uz ostalo su poticale razvoj katoličkog tiska kao i aktivno sudjelovanje vjernika laika u političkom životu. Krčki biskup Antun Mahnić i riječki franjevci kapucini vjerno su odgovorili tim zahtjevima osnivajući tiskare, društva za promicanje katoličkog tiska i tiskajući različita glasila. Potom, i potičući sudjelovanje laikata u politici koje je na poseban način bilo izraženo u *Riječkim Novinama*.

Može se reći da su te novine, uslijed dobre procjene biskupa Mahnića o smjerovima katoličke obnove (njegovo inzistiranje na odgoju mladeži i osnivanje Seniorata), bile temeljne u oblikovanju političkog stava većine pristaša Hrvatskoga katoličkog pokreta. Stavke programatskog članka objavljenog u jednom od prvih brojeva *Riječkih Novina* pokazuju da je jedna, većinska skupina pristaša HKP-a bila na strani južnoslavenskog jedinstva te da je takav stav uvjetovan nedemokratskim režimom trajno prisutnim u hrvatskim, i ostalim, zemljama Austro-Ugarske Monarhije. S druge strane, velik broj razjedinjenih stranaka u Hrvatskoj te prevlast Hrvatsko-srpske koalicije u Saboru, uzrokovali su usmjeravanje hrvatskih političara (hrvatske mladeži u politici) prema poticanju nacionalnog jedinstva sa Slovencima i Srbima, koji su se afirmirali pobjedama u Balkanskim ratovima. Jugoslavenstvo je stoga bilo, kako navodi Ljubomir Antić, u duhu vremena i stoga je bilo prevladavajuće i u političkom usmjerenju Hrvatskoga katoličkog pokreta.⁵⁵

⁵⁴ »Politika laži«, *Riječke Novine* (Rijeka), br. 3, 13. XII. 1912., str. 1.

⁵⁵ Lj. ANTIĆ, »Nacionalna ideologija jugoslavenstva«, str. 52.

Summary

»OUR STANDPOINTS IN POLITICS« – POLITICAL PROGRAM OF THE SUPPORTERS
OF THE CROATIAN CATHOLIC MOVEMENT GATHERED AROUND
RIJEČKE NOVINE (1912 – 1914)

The paper shows the program of the followers of the Croatian Catholic Movement as stated in the programmatic article »Naše stanovište u politici« (»Our standpoints in politics«) published in December 1912 in daily newspaper called Riječke Novine. Regarding the ideas, the article shows a complicated and multilayered socio-political and religious context of the emergence of the newspaper, as well as the development of the aforementioned article. Since it is considered a product of Croatian Catholic Movement, the author suggests that this article should be examined primarily in the context of the Catholic Church and numerous Catholic movements across Europe. Moreover, the article was almost completely focused on the higher evaluation of the contribution of laity in the Church and political life, as well as in the development of catholic press. The active participation of the editorial board of Riječke Novine (and the majority of followers of the Croatian Catholic Movement) in contemporary socio-political events led towards the necessity of expressing their attitude towards the key factors of the contemporary Croatian political life (e.g. their attitudes towards the Austro-Hungarian Compromise, political parties, the Slovenians, the Serbs). Exactly regarding these attitudes the programmatic article situated Riječke Novine in a specific political and national group. The period just before the First World War in Croatia was marked by inadequate Austro-Hungarian rule on the one hand, and Serbian successes in the Balkan Wars on the other hand. As the paper reveals, both of these factors will contribute to the formation of the pro-Yugoslav attitude among Croats and Serbs not just within the editorial board of Riječke Novine but also within one (and predominant) branch of the Croatian Catholic Movement.

KEY WORDS: *Croatian Catholic Movement, Catholic Church, politics, Yugoslavian orientation, Rijeka, Catholic press.*